

Преглед на политиките за претприемништво во Македонија:

Со посебен осврт кон Ромите

ЈУНИ 2016

Оваа публикација е изготвена во рамките на проектот:

“Политики за претприемништво во Македонија за надминување на другоста кон Ромите”

имплементиран од

Центарот за економски анализи – ЦЕА

Иницијатива за развој и социјална
инклузија - ИРИЗ

Поддржано од грант на Foundation Open Society Institute

Содржина

Извршно резиме.....	3
ВОВЕД	7
МЕТОДОЛОГИЈА	9
ПОЛИТИКИ И ПРАКТИКИ ЗА ПРЕТПРИЕМНИШТВО	10
1) Стратегија за претприемачко учење во Република Македонија	10
2) Програма за конкурентност, иновации и претприемништво за 2016.....	12
3) Ревидирана национална стратегија за развој на малите и средните претпријатија (МСП) 2002-2013	12
4) Оперативен план за активни програми и мерки за вработување и услуги на пазарот на трудот за 2016 година	16
5) Национална стратегија за вработување на Република Македонија.....	22
6) Стратешки документи произлезени од Декадата на Ромите.....	24
7) Стратегии за ЛЕР во 10 општини.....	28
ЗАКЛУЧОК	29
Анекс	34

Извршно резиме

Во последните години во Република Македонија се активираат и промовираат политики и мерки кои се однесуваат на унапредување на вработеноста и самовработеноста како политики кои индиректно го третираат и прашањето за претприемништво преку формализирање на деловни активности, вклучувајќи ги меѓу другите и младите и/или припадниците на социјално загрозените групи. Невработеноста кај овие категории на лица на подолг рок може да предизвика социјална нестабилност со значителни ефекти врз националната економија преку намалена основа на оданочување и зголемување на трошоците за социјална помош.

Надминувањето на овој предизвик бара координирано и усогласено делување во поголем број на области од економската и фискалната политика, политиките за развој на претпријатија, образованието, пазарот на трудот, на институциите за пазарот на трудот како и на граѓанското општество. За оваа цел, на национално ниво постојат стратегии како рамки за надминување на предизвикот меѓу кои се и: Националната стратегија за вработување на Република Македонија 2011-2015, Ревидираната национална стратегија за развој на мали и средни претпријатија, Стратегијата за претприемачко учење во Република Македонија, како и оперативните документи (акциски планови) кои произлегуваат од овие стратешки документи.

Во однос на политиките кон Ромите како посебна група, во Македонија постои Стратегија за Ромите во Република Македонија 2014-2020, додека во други документи на Владата, Ромите се евидентирани и како припадници на ранливи категории на невработени лица. Невработеноста кај Ромите е наведена како основна пречка кон подобрување на нивната економската и општествена положба во Република Македонија. Како припадници на ранливите категории, на невработени лица на Ромите им е овозможен привилегиран пристап до дел од мерките за подобрување на вработеноста како и развој на претприемништвото во земјата.

Од друга страна пак, граѓанското општество кое е активно во прашањето на Ромите смета дека отсуствува координиран пристап помеѓу националните и локалните политики и предвидените мерки не стасуваат до Ромите како крајни корисници. Па оттука се наметнува прашањето до колкава мера е пристапот на Ромите до мерките за подобрување на вработеноста кои не се однесуваат на ранливите категории на невработени лица.

Ниското ниво на претприемачко образование кај Ромите и нивната релативна вклученост во неформалната економија подразбира потреба од посебен пристап, поддршка и промоција за нивно активно и продуктивно вклучување во пазарот на трудот.

Со цел да се направи основа за истражување на претприемништвото кај Ромите како припадници на социјално загрозените категории на лица, овој документ дава преглед на постоечките политики на национално и локално ниво кои се однесуваат и/или се во корелација со развојот на претприемништвото во Република Македонија.

Од прегледот на стратешките документи може да се издвои следното:

(1) Стратегија за претприемачко учење: Целите се општи и притоа не предвидуваат конкретни активности кои ќе водат до имплементација на целите. Во одредени мерки не се предвидени фискални импликации. Не се предвидени институции за имплементација на оваа политика.

- Во овој стратешки документ мерките насочени кон маргинализираното население, со понизок образовен статус (некомплетирано основно, средно образование) не се предвидени, а со самото тоа и претставува пречка за пристап до мерките за маргиналните групи. Во контекст на тоа поддршката за претприемачко учење треба да се прошири и преку неформално образование.

(2) Ревидирана национална стратегија за развој на малите и средните претпријатија (МСП)

- Иако оваа стратегија е веќе со одмината временска рамка, сепак дава основа за стратешки и сеопфатен развој на МСП. Неизвесно е колку истата доследно се имплементирала поради недостаток на достапни извештаи за следење или евалуација на спроведувањето и колку при нејзината имплементација се имале во предвид сите специфики на МСП, вклучително и етничките специфики на Ромите.
- Иако во ревидираната стратегија се опишани и бројни резултати и достигнувања во развојот на претприемништвото во РМ сепак недостигаат податоци и конкретни индикатори за нови механизми за јакнење на претприемништвото.

(3) Оперативен план за активни програми и мерки за вработување и услуги на пазарот на трудот за 2016 година:

- Оперативниот план за активни програми и мерки за вработување и услуги на пазарот на трудот за 2016 година е единствената конкретна политика која е имплементирана на национално ниво и пренесена на локално ниво.

Политиката наведува надлежни институции, фискални импликации како и конкретни активности.

- Ромите како категорија се специфично наведени како посебна, привилегирана категорија на корисници на мерките со што е значително олеснет нивниот пристап до мерките.
- Оваа политика опфаќа мерки предвидуваат намалување на невработеноста со ограничени информации кај крајните корисници, особено ранливите категории на невработени лица, што го усложнува разбирањето за мерките како и мотивацијата за нивно користење.

(3) Стратегии за Роми

- Предвидуваат конкретни мерки за подобрување на вработеноста кај Ромите преку насоки за вработување на Роми во одредени сектори.
- Претприемништвото и претприемачките вештини не се доволно акцентирани во оваа политика и со самото тоа отсутствуваат додатни мерки кои би го подобриле претприемништвото кај Ромската популација или поддршка на веќе формираните неформални МСП, освен во две мерки, кои предвидуваат фонд на обновливи кредитни линии и семејни бизниси и грантови за отворање на мали семејни бизниси, проширување на сопствен бизнис, самовработување и Промоција на можностите за работа од дома со посебен акцент на невработените жени Ромки.
- Не постои централизиран пристап за прибирање на податоци за анализа на достигнувањето од овие мерки и со тоа и сеопфатна евалуација на степенот на успех на оваа политика.

(4) Стратегии за локален економски развој (ЛЕР) во десет општини

- На локално ниво отсутствуваат механизми за прибирање на податоци за имплементацијата на мерките и со самото тоа нема можност за мониторинг и евалуација на програмите и анализа за нивно подобрување во иднина.
- Стратегиите за ЛЕР кои би требало да бидат рамката за локални политики за претприемништво о поддршка на МСП често се со одминат рок или во процес на изработка, без притоа да постојат извештаи за следење на ефективноста на истите.
- Во голем дел од општините не постојат посебни мерки кои се однесуваат на унапредување на социјално исклучени категории, или конкретно Ромската популација, а ниту пак се води евиденција по етничка припадност, со што следењето на успешноста на локални мерки преку застапеност на корисници е речиси невозможна.

Генерално, во сите постоечки мерки за подобрување на вработеноста недостига механизам за мониторинг и евалуација (следење и оценка) на спроведените

активности со што отсуствува и можноста за ефективно унапредување на перформансите при нивна имплементација. Во многу локални политики недостигаат оперативни планови за имплементација на стратегиите како и фокус кон посебни етнички заедници, особено кон Ромите.

Дополнително, механизмите за информација и доближување на активните мерки за вработување кон Ромите на локално ниво не се операционализирани. Отсуствува институционална заложба за прибирање и анализа на податоци од областа на претприемништвото според етницитетот на корисниците. Со самото тоа дополнително се отежнува можноста за ефективна анализа на политиките.

За да се добие целосна слика за состојбата со претприемништвото кај Ромите потребни се дополнителни анализи на искористеноста на мерките од страна на ромската популација на национално и локално ниво.

ВОВЕД

Во теоријата “претприемништвото” и “претприемачот” како термин не се унифицирано дефинирани, и можат да се најдат повеќе дефиниции за претприемништво. Според дефиницијата која ја користи Меѓународната организација на трудот (ILO), “Претприемништвото претставува признавање на можноста да се создаде вредност, како и процесот на искористување на оваа можност, без разлика дали се работи за формирање на нов субјект. Иако концептот на иновација и преземање на ризик често се поврзани со претприемништвото, не се земено во дефинирањето на терминот.”¹ Од друга страна во публикација на Светска банка (2007) “претприемништвото е феномен во економијата со кој поединци или компании преземаат ризици за да се создаде нешто ново, со цел да се искористат придобивките од новиот потфат”². Според ГЕМ³ (Global Entrepreneurship Monitor) со терминот претприемништвото се подразбира “секој нов бизнис или потфат, како самовработување, нова бизнис - организација или проширување на постоечкиот бизнис од страна на поединец, тим, или од веќе воспоставен бизнис”.

Во Македонија исто како и во светот постои усогласеност за важноста и за придонесот на претприемништвото за развојот на економијата и развојот на претприемништвото може да се оствари преку оживотворување на основните принципи, слободи и права што се утврдени со Уставот на Република Македонија⁴.

Во Македонија политиките на ниво на држава кои се однесуваат директно на поддршка на претприемништвото ги имплементира Агенцијата за поддршка на претприемништвото во Република Македонија (АППРМ), според која “потенцијални претприемачи се невработени лица и/или веќе вработени лица кои имаат аспирација да се самовработат”.

Овој документ дава преглед на постоечките национални и локални политики кои директно или индиректно се однесуваат на развојот и поддршка на претприемништвото, со фокус на предвидените механизми за искористување на овие политики од страна на маргинализираните групи, со фокус на Ромската популација.

Целта на овој преглед на политиките кои се директни или индиректно поврзани со претприемништвото е да даде вовед за спроведување на истражување кое ќе се

¹ <http://www.ilo.org/youthmakingithappen/PDF/WP76-2006-Rev.pdf>

² siteresources.worldbank.org/PGLP/.../Entrepreneurship_Oct17.doc

³ <http://www.gem-macedonia.org.mk/pdf/pretpriemnistvo-vo-makedonija-gem2013.pdf>

⁴ Член 55 од Устав на Република Македонија: „се гарантира слободата на пазарот и претприемништвото

однесува на политиките за претприемништво и постоењето на “другост” во сферата на претприемништвото со посебен осврт кај Ромите во Македонија. Во овој контекст, “другост” се однесува на процесот на прикажување и поддршка на прикажување на не мнозинско население, како што се Ромите, како непомирливо странски, туѓи или “други”. Додека “другоста” е дел од животот во сите различни општества, начините на кои таа преминува во ксенофобија, расизам и дискриминација е горливо прашање на јавноста и од политичко значење⁵.

Прегледот на постоечките политики ќе биде појдовна точка за спроведување на теренско истражување за потребите за унапредување на претприемништвото со акцент на потенцијалните и/или постоечките претприемачи - Роми, во Македонија. Понатамошното истражување треба да даде наоди за степенот за информираност на Ромите претприемачи, можности, како и перцепции за “другоста” како фактор во претприемништвото, со што ќе се разгледаат политиките од друг агол.

Според последните извештаи на ДЗС во 2015 година во Македонија живеат 53.879⁶ Роми. Вкупниот број на Роми поделен според возраст и ниво на образование не е готово достапен од статистичките податоци на ДЗС. Од друга страна пак, бројот на евидентирани невработени Роми според податокот од март 2016 година на Агенцијата за вработување на РМ (АВРМ) изнесува 6.205⁷ додека пак истиот на крајот на 2015 година како број на активни баратели на работа од ромска националност на национално ниво изнесува 5.842⁸. Од нив најголем дел односно 88%, се во категорија на лица без образование или со завршено основно образование.

⁵ Превод на авторите од англиски, според дефиниција на другоста на од страна на Open Society Institute. Оригинален текст на англиски јазик: “ *In this context, ‘othering’ refers to the process of portraying and enforcing the portrayal of non-majority populations, such as Roma, as irreconcilably foreign, alien or “other.” While ‘othering’ is part of life in all diverse societies, the ways in which it crosses into xenophobia, racism and discrimination is a concern of public and political significance.*”

⁶ Податок и последен Попис на РМ превземен од публикација на ДЗС Годишник 2015
<http://www.stat.gov.mk/Publikacii/PDFSG2015/03-Naselenie-Population.pdf>

⁷<http://www.avrm.gov.mk/content/Statisticki%20podatoci/%D0%9C%D0%B0%D1%80%D1%82%202016/O3nacionalmost032016.pdf>

⁸ Одговор на барање за пристап до информации од јавен карактер 03-826/2 10.05.2016

МЕТОДОЛОГИЈА

При изработка на овој документ се користи методата на секундарно истражување, со што е извршен преглед и анализа на веќе постоечки документи и мерки, активностите и стратегиите на надлежните институции за развој и поддршка на претприемништвото, кои опфаќаат креатори на политики и мерки и спроведувачи на политиките и мерките кои се однесуваат на развој на претприемништво и самовработување. Исто така, користени се и податоци од активности и мерки, кои се спроведувани од страна на граѓанскиот сектор и меѓународните организации со активности во Македонија.

Основните стратешки документи кои користат при изработката ка овој преглед се: Националната стратегија за вработување на Република Македонија 2011-2015, Ревидираната национална стратегија за развој на мали и средни претпријатија, Стратегијата за претприемачко учење во Република Македонија, како и оперативните документи кои произлегуваат од самите стратегии. Воедно, при прегледот се користени и податоци од политики кои се креирани специфично и конкретно за унапредување на вработеноста на Ромите, произлезени од Стратегијата за Роми, односно Националниот Акционен план за вработување на Роми 2005-2015.

Со цел да се добијат дополнителни одговори на прашања кои се однесуваат специфично за Ромите, кои се од посебен интерес на овој преглед, поднесени се 23 барања за пристап до информации од јавен карактер (БИЈК), со кои се бараат конкретни одговори/податоци за опфатот на политиките и мерки кои се однесуваат или ги опфаќаат Ромите. Од овие барање до рокот на доставување добиени се добиени одговори на 8 БИЈК од кои некои се и нецелосни. Истите ќе бидат користени и анализирани во истражувањето на другоста кај претприемништвото кај Ромите во Р. Македонија.

ПОЛИТИКИ И ПРАКТИКИ ЗА ПРЕТПРИЕМНИШТВО

Развојот на претприемништвото и претприемачката култура се почесто се актуализира и многу економски теоретичари за развојот на малите и средните претпријатија кои се иновативни и кои креираат нови работни места, го гледаат претприемништвото како двигател на економскиот развој и можност на излез од економска рецесија.

Креаторите и спроведувачите на политики во РМ како дел од мерките за решенија за создавање нови работни места и стимулации за економски раст ги промовираат политиките и мерките за претприемништво и/или вработување. Во опфатот на овие политики постојат неколку клучни документи и стратегии кои се однесуваат на креирањето на нови иновативни компании и претприемништвото воопшто, прикажани подолу преку клучните документи, анализи и стратегија кои во моментот постојат и се активни и се однесуваат на развојот на претприемништвото.

1) Стратегија за претприемачко учење во Република Македонија⁹

Генералната цел на спроведувањето на стратегијата е „да ја зголеми самодовербата за претприемачките потфати на сите граѓани при што ќе ги оспособи да имаат целосна и ефективна улога во идниот развој на економијата и заедницата„. Петте столба врз кои што се темели оваа стратегија се: основното образование, средното образование, високото образование, неформалното образование и претприемачите, предвидувајќи за секој столб поединечни цели, долгорочни, среднорочни и краткорочни активности насочени кон остварување на повеќе цели. Поаѓајќи од фактот дека стратегијата е во временски период од 2014 – 2020, ќе се осврнеме на преглед на предвидените краткорочни и среднорочни цели и активности.

Краткорочни цели 2014-2015

Предвидена е една краткорочна цел: *Интегрирање на исходите од претприемачкото учење како клучни компетенции во националната наставна програма на сите образовни нивоа*, при што се јавуваат два очекувани резултати:
1. Основа за брзо оспособување на компетенциите за претприемачко учење за

⁹ <http://www.mon.gov.mk/images/Artic-zDOC/Strategija%20za%20pretpriemacko%20ucenje%20vo%20RM%202014-2020%20MK%20%202.12.2014.pdf>

ученици/студенти и наставници и иден развој на други алатки/методологии и 2. Да се изгради посилна свест за претприемачко учење меѓу целото население.

Она што е забележливо во оваа цел е дека не предвидува конкретни активности кои ќе водат до остварување на целта и како и во целиот документ, нема операционализирање на активностите во поконкретна поделба на одговорностите помеѓу надлежните институции, како ниту конкретни финансиски импликации.

Среднорочни цели 2016-2018

Стратегијата подразбира три среднорочни цели и тоа:

1. Развивање и спроведување наставни програми кои подобро ги подготвуваат претприемачите да основаат мали и средни претпријатија (МСП) способни да конкурираат на поширокиот европски пазар, чие што остварување ќе придонесе кон *„ ќе овозможи да се дефинираат резултатите на претприемачкото учење, програмите за обука на наставници ќе се изготват во согласност со тие резултати, менаџментот на училиштата ќе биде обучен, ќе се создадат услови за средина за структурирано образование - деловна соработка на сите нивоа,*
2. Креирање на повеќе виртуелни и поддршка на креирање вистински претпријатија преку образовните институции ширум земјата, кое што како резултат предвидува: *Ќе се создадат повеќе ново-отворени мали претпријатија со висок потенцијал, како дел од процесот за претприемачко учење*
3. Обезбедување на силна мрежа за поддршка на млади претприемачи, кое ќе резултира со: *„Младиот претприемач ќе има лесен пристап до менторство и мрежи на ментори и други претприемачи за можна соработка,*

Повторно и при креирање на среднорочните цели, активностите се генерални и без конкретни финансиски импликации.

Заклучок/Опсервација: Во овој стратешки документ мерките насочени кон маргинализираното население, со понизок образовен статус (некомплетирано основно, средно образование) не се предвидени, а со самото тоа и претставува пречка за пристап до мерките за маргиналните групи. Во контекст на тоа поддршката за претприемачко учење треба да се прошири и преку неформално образование.

2) Програма за конкурентност, иновации и претприемништво за 2016¹⁰

Годишните програми за претприемништво, кои се донесуваат од Владата на РМ, распоредени преку Министерството за економија, во 2016 година предвидуваат буџет од 11,99 милиони денари, а се однесуваат на поддршка на мали и средни претпријатија, во висина од 8,89 милиони, индустриска политика од 1,5 милиони и поддршка на кластери од 1,6 милиони денари.

Поддршката на МСП се планирани преку неколку мерки кои се однесуваат на: Поддршка на занаетството во Република Македонија (во вкупен износ од 2,51 милиони денари), Финансиска поддршка за женско претприемништво (во вкупен износ од 2 милиони денари), Надоместување на дел од трошоците на деловните субјекти за сертификација на системи за квалитет ISO стандарди (во вкупен износ од 0,8 милиони денари), Финансиска поддршка за тренинг на НАССР тим за воведување, одржување и модификација на НАССР систем (0,3 милиони денари), Финансиска поддршка за воведување и сертифицирање на ХАЛАЛ систем (во вкупен износ од 1,8 милиони денари), Кофинансирање на проекти за развој и поддршка на МСП и промоција на претприемништвото во Република Македонија (во вкупен износ од 1,2 милиони денари), Промотивни активности (во вкупен износ 0,28 милиони денари).

Овие годишни програми не предвидуваат политики и мерки кои се однесуваат на развој на претприемништвото на посебни етнички групи или социјални загрозувани групи, ниту пак во годишните извештаи на АППРМ¹¹ (од одминати години) не постојат индикатори по етничка структура на вклученост и реализација на програмите.

3) Ревидирана национална стратегија за развој на малите и средните претпријатија (МСП) 2002-2013¹²

Националната стратегија за развој на малите и средните претпријатија е десетгодишна стратегија која во себе содржи преглед на проблеми и ограничувања со кои се соочуваат малите и средните претпријатија и потенцијалните претприемачи и предлага низа мерки и активности за нивно надминување. Трите

¹⁰

<http://www.konkurentnost.mk/ProgramiPdf/PROGRAMA%20ZA%20KONKURENTNOST,%20INOVACII%20I%20PRETPRIEMNISTVO%20ZA%202016%20GODINA.pdf>

¹¹ http://www.apprm.gov.mk/webdata/Dokumenti/APPRM_Godisen_Izvestaj_2015.pdf

¹² <http://www.konkurentnost.mk/StrateskiDokumenti/Revidirana%20strategija%20MSP.pdf>

генерални стратешки цели на стратегијата која е ревидирана во 2007 година, а која во моментот не е обновена/ревидирана се:

1. Зголемен број на МСП
2. Зголемено вработување кај МСП
3. Зголемен придонес кај МСП во создавање на БДП

Како специфични цели овој документ има поставено 10 цели, од кои подолу во текстот се сумирани истите и мерките кои се предвидени за остварување на истите:

1. Подобрувања во креирањето на политиката

Како главен проблем при креирање на оваа цел се јавува недостатокот од координација помеѓу сите релевантни чинители кои имаат за мандат да го планираат и имплементираат развојот на МСП. Токму поради тоа, мерките предвидени во оваа цел се во насока на усвојување на ефикасни мерки за координација и усогласување на домашните практики со европските.

2. Поедноставување на правното и регулаторното опкружување

Во овој дел, како едно од главните постигнувања од 2002 до 2007 година се потенцира воведувањето на едношалтерскиот систем кој овозможува едноставна и олеснета регистрација на МСП. Од друга страна, како проблем се укажува на се уште усложнетите постапки за вадење на лиценци и дозволи за градба, каде што не функционира едношалтерскиот систем. Исто така, еден од потенцираните проблеми е и недостатокот од формално и системско оценување на влијанието на одредени законски регулативи врз МСП, особено врз нивниот развој. Согласно овие проблеми, стратегијата предлага мерки со цел надминување на истите, кои се во насока на: Преглед и оценка на постоечките регулативи за МСП, фокусирање на регулативите и отстранување на истите кои не се од јавен интерес, воведување на критериуми за подготовка на нови законски регулативи со цел намалување на административните трошоци, зголемување на транспарентноста на работата на државната и општинската администрација, намалување или укинување на основачкиот капитал, поедноставување на процедурите кои ги водат МСП и низа други мерки кои се во насока на олеснување на работата на МСП а со самото тоа и стимулирање на развој на нови МСП.

3. Подобрување на пристапот до финансии

Како главни предизвици во оваа цел се поставуваат отежнатите процедури од страна на финансиските институции за пристап на МСП до кредитирање од една страна како и стравот и недовербата на МСП во истите. Исто така се наведува и недостатокот од активно учество во оваа област на институциите кои нудат микро-

финансирање, како и големите хипотекарни побарувања од страна на институциите кон МСП. Токму поради ова како дел од главните мерки се предвидува олеснување на пристапот до мали заеми на МСП, отворање на инвестициски фондови, намалување на каматни стапки и хипотекарни побарувања, промовирање на алтернативни начини на финансирање.

4. Поедноставување на оданочувањето

Дел од предизвиците во областа на оданочувањето со кое се соочуваат МСП и покрај модернизираниот даночен систем е се уште неефикасната администрација како и непостоењето на можноста за електронско оданочување. Како мерки во Стратегијата во овој дел се предлага: Даночно ослободување и олеснување за нови претпријатија, зголемена употреба на електронско оданочување, воведување на даночни ослободувања за реинвестирана добивка и целосно спроведување на процедурите за поврат на ДДВ.

5. Промовирање на информатичка и комуникациска технологија (ИКТ)

Согласно Стратегијата развој на малите и средните претпријатија, Македонија заостанува 5 години во однос на воведувањето на е-бизнис и е-Влада. Во таа насока се потенцира и потребата од поголема едукација како и потребата од регулирање на правната рамка. Во таа насока и главните мерки се: Поголемото искористување на ИКТ, намалување на трошоците за користење на ИКТ, Усвојување на соодветна легислатива за е-комерц и е-бизнис врз основа на искуството од земјите на ЕУ, Промовирање на концептот е-Влада и услугите кои се достапни за МСП

6. Науката, технологијата и иноваторството (НТИ) во функција на јакнење на конкурентноста на МСП

Оваа област е оценета како најслаба област и токму поради тоа голем број на мерки се насочени во насока на развој на НТИ. Главни предизвици се недостатокот на буџетски средства насочени кон развој на иновации како и недоволниот стимул насочен кон МСП за издвојување на сопствени финансиски средства за развој на НТИ. Исто така недостига структурна и стратешка соработка помеѓу универзитетите и МСП. Токму затоа дел од мерките кои се предвидуваат се во насока на: Поттикнување на приватниот сектор да ја зголеми вредноста на инвестициите во истражување и развој, основање на институции за истражување и развој за трансфер на технологии, за нови технологии и иновации, воведување на даночни

олеснувања за МСП секторот за инвестирање во истражување и развој, односно финансиски стимулации, подигање на свеста за важноста на НТИ на редовните состаноци, конференции итн.

7. Промовирање на претприемништвото во образованието

Во насока на оваа тема е и креирањето на претходно анализираната Стратегија за претприемачко учење која многу подетално ги образложува проблемите во областа. Како главни предизвици се недоволното формално и неформално образование на темата како и непостоењето на центри за развој на претприемачко учење и поддршка на МСП, и самите мерки се насочени кон креирање на систем на воведување на претприемачко учење во сите нивоа на формално и неформално образование, како и отворање на центри за обука за МСП

8. Охрабрување на интернационализацијата на МСП

Повторно како недостаток во оваа област се јавува недоволното користење на ИКТ и недостатокот од соодветни информации кои доведуваат до зголемена недоверба на МСП за развој на својот бизнис во рамки на интернационалната заедница. Мерките во оваа област се насочени кон намалување на бариерите за извоз, намалување на давачките за увоз наменети за репроматеријали кои ќе се користат за производи за извоз, поголема информираност за странските пазари.

9. Подобрување на услугите за деловен развој

Поради недоволната поддршка на МСП од страна на институциите за поддршка и помош, во оваа мерка се предвидуваат активности кои водат кон јакнење на капацитетот на постојните и отворање на нови деловни центри, развивање ефективен пазар за деловни услуги, постојана едукација за претприемништвото и деловната економија

10. Јакнење на дијалогот меѓу јавниот и приватниот сектор

Веќе е воспоставен механизам за комуникација и координација преку креираниот Национален совет за претприемништво и конкурентност (НСПК) и Форумот за МСП. Се предлага континуитет на состаноците кои ќе овозможат презентација на проблемите и предизвиците и изнаоѓање на заеднички можни решенија, јакнење на работните групи на форумот, електронско поврзување на партнерите.

Заклучок/Опсервација: Генералниот заклучок е дека иако оваа стратегија е веќе со одмината временска рамка, сепак дава основа за стратешки и сеопфатен развој на МСП. Неизвесно е колку истата доследно се имплементирала поради недостаток на достапни извештаи за следење или евалуација на спроведувањето и колку при нејзината имплементација се имале во предвид сите специфики на МСП, вклучително и етничките специфики на Ромите. Иако во ревидираната стратегија се опишани и бројни резултати и достигнувања во развојот на претприемништвото во РМ сепак недостигаат податоци и конкретни индикатори за нови механизми за јакнење на претприемништвото.

4) Оперативен план за активни програми и мерки за вработување и услуги на пазарот на трудот за 2016 година¹³

„Во Оперативниот план за 2016 година, дефинирани се видот на услугите и програмите за вработување што ќе се имплементираат, целните групи на невработени, потребните финансиски средства и нивните извори, како и институциите надлежни за спроведување. Оперативниот план за 2016 година обезбедува сеопфатна рамка за претставување на услугите на пазарот на труд и програмите за вработување и поттикнување на вработливоста финансирани од Буџетот на РМ, ИПА – инструментот за претпристапна помош, Светска Банка, УНДП, УСАИД, и сл. што треба да овозможи поефикасна координација, полесно следење и поголем ефект на програмите.,,

Овој документ е посеопфатен документ, поконкретен во смисла на поставување на одговорни институции и распределба на буџет, што и всушност треба да претставува еден оперативен план кој ги предвидува сите мерки и сите активности насочени кон вработување и развој и поддршка на претприемништво за една година. Издвоени се шест (6) категории на активности, кои се во насока унапредување на состојбата на сите лица, со фокус на младите лица до 29 години, како главна целна група на планот за 2016 година. Главен спроведувач на

¹³ http://www.avrm.gov.mk/content/11.01.2016_Operativen%20Plan-2016%20god.%20usvoen.Mence.pdf

Оперативниот план за активни програми и мерки за вработување и услуги на пазарот на трудот за 2016 година е АВРМ. Предвиден буџет за реализација на планот е 709.631.850,00 МКД, од кои поголем дел се насочени кон три мерки: Програма за самовработување (257.218.300,00 МКД), Субвенционирање на вработување (240.182.200,00 МКД) и обуки (162.754.550,00 МКД)

Преглед на предвидените активности по категории:

1. Развој на претприемништво

- Програма за самовработување ¹⁴

Има за цел да ги поддржи невработените лица во основање на сопствен бизнис, односно сопствена фирма или пак на формализирање на веќе постоечка (неформална) дејност а со тоа и создавање на нови вработувања.

Оваа програма вклучува обука за претприемништво, помош при развивање одржлив деловен план и регистрирање на дејност, неповратни грантови во форма на опрема и материјали, и менторство во време на започнување на бизнисот.

Во оперативниот план јасно стои дека право на учество во оваа програма имаат сите невработени лица кои се регистрирани како активни баратели на работа. Програмата е еден вид директен поттик за развој на претприемништвото во РМ преку најразлични мерки кои опфаќаат директна финансиска помош како и менторство и континуирани обуки.

- Програма за самовработување на лица со инвалидност¹⁵

Програмата има за цел да го поттикне претприемачкиот дух на лицата со инвалидност како и да се зголеми пристапот и учеството на лицата со попречености, како и да се зголемат можностите на пазарот на трудот за нивно вработување.

Оваа програма вклучува обука за претприемништво, помош при развивање одржлив деловен план и регистрирање на дејност, неповратни грантови во форма на опрема и материјали, и менторство во време на започнување на бизнисот. Корисниците ќе добијат можност за менторство и стручна поддршка во текот на програмата и по регистрација на бизнисот.

¹⁴ Види анекс

¹⁵ Ibid

Преку вкрстување на најразличните мерки од оваа програма се поттикнува отворање на нови фирми и нови работни места и се зголемуваат можностите на лицата со попречености.

2. Субвенционирани работни места¹⁶

Во оваа категорија спаѓаат 5 програми и тоа

- Поддршка на растот на микро и мали претпријатија за создавање на нови работни места

Со оваа програма се обезбедуваат директни финансиски средства во форма на неповратен грант во опрема и материјали наменет за успешни и иновативни микро и мали претпријатија, заради отворање на нови работни места.

- Финансиска поддршка за мобилност на работна сила

Во оваа програма, со неповратен грант во форма на финансиски средства се поддржува создавање на нови работни места со полно работно време во микро и мали претпријатија. Фокусот на оваа програма е ставен на поддршката на невработеното лице како за надоместок на трошоците за кирија и транспорт.

- Програма за условен паричен надоместок за субвенционирано вработување на лица во социјален ризик

Целта на оваа програма е да се поттикнат претпријатијата да вработуваат лица во социјален ризик преку субвенционирање на бруто односно нето плата за работното место кај работодавачи кои ќе вработат регистрирани невработени лица, кои што се во социјален ризик.

- Субвенционирано вработување за невработени лица преку ослободување од придонеси/ персонален данок на доход (Проект “Македонија вработува“)

Целта е да се поттикнат претпријатијата да вработуваат невработени лица на возраст од 15 - 58 години до пензионирање преку ослободување од плаќање на придонеси за социјално осигурување и персоналниот данок на доход предвидено за работодавачи кои ќе вработат регистрирани невработени лица на возраст од 15 - 58 години до пензионирање

- Субвенционирани работни места за лицата со инвалидност

¹⁶ За подетални информации за програмите види анекс

Разни мотивации за работодавачите да вработат лица со инвалидност со цел да се зголеми вработливоста и можностите на пазарот на трудот за невработените лица со инвалидност

3. Обуки¹⁷

Како дел од оперативниот план за вработување во РМ се предвидени и неколку типови на обуки наменети за невработените лица евидентирани во агенцијата за вработување. Во оваа мерка спаѓаат следните типови на обуки:

- Обука кај познат работодавач
- Обука на работното место со субвенционирано вработување
- Обука за задоволување на побарувани занимања на пазарот на трудот
- Обука за задоволување на побарувани занимања на пазарот на трудот (за глуви и слепи лица)
- Обука за напредни ИТ-вештини
- Обука за возачи за Ц и Е – категорија
- Обука за стекнување на вештини од стари занаети
- Практиканство 1
- Практиканство 2
- Работно оспособување на лица во образовен процес (средношколци и студенти)
- Анкета за потреба од вештини на пазарот на трудот
- Обука за основни вештини за вработување (странски јазици и компјутери)
- Обука за стекнување квалификации според моменталните потреби на пазарот на труд (сектор услуги и индустрија)
- Обука од областа на обезбедувањето
- Обука од областа на туризмот

Обуките имаат за цел зголемување односно стекнување на вештини за полесно вклучување на пазарот на труд на невработени лица. Обуки кои се на некој начин поврзани со претприемништвото може да се издвојат:

- Обука за напредни ИТ-вештини
- Обука за возачи за Ц и Е – категорија
- Обука за стекнување на вештини од стари занаети
- Обука од областа на обезбедувањето

¹⁷ За подетални информации за програмите види анекс

- Обука од областа на туризмот

4. Општинско корисна работа¹⁸

Цел на оваа програма е да обезбеди социјална вклученост на потешко вработливи лица односно на лица кои им припаѓаат на ранливите групи на население заради стекнување на одредени вештини и нивно постепено вклучување на пазар на труд. Лицата кои ќе бидат ангажирани преку оваа програма, ќе обезбедуваат услуги за потребите на граѓаните од локалната заедница, истовремено стекнувајќи работно искуство и професионални вештини кои во иднина ќе ја зголемат нивната вработливост.

5. Пилот програми¹⁹

Во оперативниот план за 2016 се предвидени неколку пилот програми кои директно или индиректно имаат за цел намалување на невработеноста во државата и поттикнување на раст и развој на домашни компании. Според оперативниот план за вработување во 2016 година се предвидени 5 пилот програми и тоа.

- Поддршка за брзорастечки фирми – Газели
- Субвенционирано вработување на невработени физички лица за згрижување и чување на деца до 6 годишна возраст во домашни услови
- Обука на лица кои се во работен однос
- Финансиска поддршка за отворање на приватни детски градинки
- Финансиска поддршка за отворање на приватни домови за стари лица

Програмата поддршка за брзорастечки фирми – Газели опфаќа директна помош на веќе постојани претприемачи т.е. на домашните компании за стимулирање на растот и зголемување бројот на работни места преку субвенционирање на средства за набавка на опрема.

6. Услуги за вработување²⁰

Како дел од активните политики за пазарот на трудот услугите кои ги обезбедуваат вработените од Агенцијата за вработување на РМ опфаќаат информации за

¹⁸ Ibid

¹⁹ Види повеќе на: http://www.avrm.gov.mk/content/11.01.2016_Operativen%20Plan-2016%20god.%20usvoen.Mence.pdf

²⁰ Ibid

пазарот на трудот, советување и насочување, вештини за барање работа, посредување при вработување и услуги за работодавачите.

Предвидени се следните 8 типови на услуги:

- Помош при барање на работа
- Мотивациски обуки
- Посредување при вработување
- Услуги за работодавачите
- Подготовка за вработување и за работа
- Професионална ориентација и кариерно советување
- Услуги за активирање на поединците изложени на ризик од социјално исклучување
- Едукација за користење на он-лајн услугите на АВРМ

Услугата за активирање на поединците изложени на ризик од социјално исклучување се насочени кон сите невработени Роми и лица под ризик од социјална исклученост. Невработените лица имаат пристап до тимот на тренери и ментори, кои ќе бидат ангажирани во локалните заедници да ги мотивираат и редовно информираат за можностите за вработувања или за подобрување на професионалните капацитети, што се нудат во локалната заедница или преку националните програми и мерки за вработување.

Заклучок/Опсервација: Она што може да се заклучи од оперативниот план е дека дел од мерките предвидени за 2016 година се специфично наменети за Ранливи категории, под кои спаѓаат: *”Ранливите категории на невработени лица се: млади лица до 29 години со ниски квалификации, жртви на семејно насилство, деца без родители и родителска грижа, бездомни лица, поранешни корисници на дрога, родители на деца на улица, самохрани родители, Роми, осудени лица по отпуштање од казнено поправна установа, невработени лица евидентирани во АВРМ најмалку 1 година, млади невработени лица евидентирани во АВРМ најмалку 6 месеци, родители на деца со пречки во развојот, како и родители на 3 и повеќе деца”*.

Оттука може да се увиди дека Ромите како категорија се специфично наведени како посебна, привилегирана категорија на корисници на мерките. Она што останува да се истражи е колку од мерките каде што Ромите не се ставени како посебна категорија се достапни за Ромите, колку институциите се обидуваат да ги презентираат и доближат до нив и дали праксата на позитивна дискриминација, ставајќи ги Ромите како дел од посебна ранлива категорија придонесува до зголемување на степенот на вработување кај Ромите, и/или развој на претприемништвото кај Ромите. Предлог е предмет на истражувањето да бидат мерките кои поддржуваат развој и поддршка на претприемништво без фокус на ранливи категории со цел да се утврди нивната искористеност од страна на Ромите.

5) Национална стратегија за вработување на Република Македонија²¹

Националната стратегија за вработување (НСВ) 2015 година е креирана во 2011 година. Оваа стратегија е основа за креирање на Национални акциони планови за вработување. Истата содржи склоп на проблеми и предизвици присутни во областа вработување, како и анализа на пазарот на трудот, со цел да даде конкретни насоки и мерки за надминување на истите. Во стратегијата посветено е внимание на анализа на макро и микро економските политики кои во моментот постојат. Во делот на анализите на микроекономските политики во посебен дел: 2.1.1 *Состојба за конкурентноста на економија и бизнис опкружувањето* се забележува дека бизнис климата во Македонија бележи континуиран раст согласно рангирањата од последниот тогашен извештај на Doing business 2011 при што Македонија е вбројана во земји кои постојано спроведуваат реформи со цел подобрување на бизнис климата. Во делот пак од Стратегијата, *Предизвици за конкурентноста на економијата и бизнис опкружување*, како главни предизвици се забележуваат: недоволни вложувањата во истражување и развој; ниско нивото на иновативност и инвестиции, трансфер на нови технологии, зголемување на извозот на висока технологија; несоодветна инфраструктура;

²¹ <http://www.konkurentnost.mk/StrateskiDokumenti/Nacionalna%20strategija%20za%20vработување.pdf>

недоволно флексибилен банкарскиот сектор и небанкарските институции и финансиските услуги. Сите овие предизвици и недостатоци се нотирани и во погоре анализираните документи. Токму поради овие предизвици, во делот 2.1.4 *Приоритети и цели во политиките за конкурентноста на економијата и бизнис опкружување*, дел од мерките се: креирање на нови политики за зголемување на конкурентност, базирани на најнови технолошки достигнувања; современа комуникациска и информатичка технологија; високо квалификувана работна сила, и зголемување на продуктивноста како основна детерминанта на економскиот развој и животниот стандард; подобрување на деловното опкружување и поддршка и развој на силна и одржлива индустрија која ќе може да се натпреварува на глобално ниво и истите ќе бидат насочени кон добро функционирање на пазарите за конкурентни стоки и услуги, особено преку спроведување на конкурентни правила, развој на потребната инфраструктура, како и развој на конкурентноста и иновативноста; развивање на информатичките и комуникациските технологии, кои ќе поддржат развивање на иновативни идеи кои ќе поттикнат развој на нови производи и услуги, како и квалитет на работните места; модернизацијата на јавната администрација; подобрувањето на електронските услугите; натамошно намалување на даночното оптоварување за МСП, поддршката и отстранување на административните бариери за МСП и претприемништвото, олеснет пристап до финансии, подобрување на условите за заштита на интелектуалната сопственост и подобрување на конкурентноста и извозот, преку јавно-приватниот дијалог, поддршка и развој на нови кластерски иницијативи, како и оддржливоста на постојните кластери.

Во делот кој директно ги анализира МСП во Стратегијата, *Мали и средни претпријатија и претприемништво*, и *Состојба со малите и средните претпријатија и претприемништво*, јасно се наведува значењето на секторот за економијата на државата, поради апсорпцијата од 82,3% од вкупниот број на вработени лица во 2010 година. Токму поради тоа се наведува во документот дека се креирани посебни мерки, стратегии и политики кои овозможуваат дополнителна стимулација на секторот. Дел од тие мерки како што се наведува е обезбедената кредитна линија од ЕИБ во износ од 100 милиони евра.

Согласно се уште постоечките предизвици во овој сектор, Владата во документот се заложува за: подобрување на пристапот до финансии; стимулирање на иновативноста и трансферот на технологии, создавање на нови работни места, зголемување на извозот со висока додадена вредност итн. и поддршка за започнувањето на бизнис, инвестирањето и развојот на претпријатијата поддржан со финансиски средства соодветни на нивните потреби, но и нивното затворање, треба да биде лесно, истовремено поддржано од институциите и

добрата законска регулатива, согласно со објективните пазарни критериуми и ефикасно дејствување на регулативата.

Во делот: 6.3 Предизвици со социјалната инклузија и борбата против сиромаштијата, посебно се обрнува внимание на бариерите со кои се соочуваат ранливите категории, каде што се наведува дека: несоодветно таргетирање на социјално загрозените категории се уште има: отежнат пристап на ранливи групи на пазарот на трудот (етнички заедници, жени, инвалиди, постари лица и др.); недоволна вклученост на локалната самоуправа во проекти од социјална инклузија; недоволен развој на персонални услуги кои опфаќаат одредени ранливи групи; нецелосна хармонизација помеѓу централната и локалната власт во областа на социјалната заштита; недоволна застапеност на јавните работи на локално ниво за лица кои тешко може да се вклучат на пазарот на трудот; недефинирано ниво на минимална плата и неразвиено социјалното претприемништво.

Како посебни политики кои се споменати во НСВ, а кои се насочени кон унапредување на состојбата на Ромите како тешко вработлива категорија се годишните оперативни планови за активни програми и мерки за вработување.

6) Стратешки документи произлезени од Декадата на Ромите

Република Македонија е член на Декадата за вклучување на Ромите 2005 – 2015, како политички ангажман од европските влади да се подобри социо-економски статус и социјална инклузија на Ромите, здружување на владите, меѓувладини и невладини организации, како и ромското граѓанско општество, за да се забрза напредокот кон подобрување на благосостојбата на Ромите и да се иницира таквиот напредок на транспарентен и мерлив начин.²²

Од декадата на Ромите според информациите од веб страницата на Министерство за труд и социјала се произлезени следните стратешки документи²³

- Стратегија за Роми
- Акциони планови (2005-2014)
 - Акционен план за здравство

²² <http://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/strategii/Strategija%20za%20Romite%20vo%20RM%202014-2020.pdf>

²³ <http://www.mtsp.gov.mk/?ItemID=6FC822BBA79A61429117F41943673AE4>

- Акционен план за образование
- Акционен план за домување
- Акционен план за вработување
- Оперативни планови (2005 – 2014)
 - Оперативен план за здравство
 - Оперативен план за образование
 - Оперативен план за домување
 - Оперативен план за вработување

Стратегија за Роми 2014-2020 (дел Вработување)²⁴

Најновата стратегија е изготвена во јуни 2014 година во рамки на проектот “Поттикнување на имплементацијата на Стратегијата за Ромите во Република Македонија преку подобрување на стратешките и оперативните управувачки процеси на национално ниво“ со финансиска помош од фондацијата Making the most of EU funds for Roma (MTM) од Будимпешта.

Во оваа стратегија во делот за вработување се дадени и аналитики за постигнувањата односно за искористеноста на мерките за зголемување на вработеноста на Ромите, реализирани од МТСП. Според анализата и статистиките на Агенцијата за Вработување на РМ забележан е континуитет во зголемување на бројот на Роми кои се вклучени во активните мерки за вработувања но, сепак бројката од вкупно 612 лица Роми кои се вклучиле во активните мерки за вработување во 2013 година е мала ако се има во предвид дека во оперативниот план е предвидено да бидат опфатени околу 9.000 лица од сите националности во РМ.

Проблемите и потребите кои се предмет на делување на оваа Стратегијата во делот за вработување се идентификувани во под-областите: Институционална поддршка за вработување на Ромите и Зголемување на вработливоста на ромската заедница.²⁵

Во оваа стратегија се предвидени неколку Специфични стратешки (програмски) цели, резултати, мерки од нив следните се поврзани со развојот на претприемништвото кај ромската популација:

2.2. Зголемување на кредитоспособноста на ромската заедница до 2020 година;

²⁴ <http://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/strategii/Strategija%20za%20Romite%20vo%20RM%202014-2020.pdf>

²⁵ Ibid

- Подобрување на хипотекарниот капацитет преку легализација на приватните објекти во сопственост на Роми;
- Поврзување и вмрежување на Роми, со сопствен бизнис и капитал, заради заеднички инвестиции и полесно добивање на заеми и кредити;
- Обезбедување на поволни кредитни линии за бизнисмени кои трајно вработуваат Роми под услови кои ќе гарантираат стабилност и кариера на развој за вработените.

2.3. Заживување на социјалното претприемништво како можност за намалување на невработеноста и сиромаштијата кај Ромите до 2020 година;

- Да се подготви закон за социјалното претприемништво;
- Да се промовираат предностите и можностите што ги овозможува социјалното претприемништво;
- Обука на заинтересираните Роми во однос на основните постулати и начинот на вклучување и спроведување;
- Презентација на добри практики.

2.4. Трансформирање на неформалната економија во формална, во обем кој може да се контролира и е прифатлив за пазарните економии²⁶;

- Подготовка на студија за неформалната економија кај ромската заедница во Република Македонија;
- Креирана најмалку една политика на ниво на закон или активна мерка на Владата на РМ која вклучува бенефиции за Ромите кои ќе ги официјализираат бизнисите;
- Примена на искуствата од одделни земји за разните модели и методи на трансформација на неформалната во формалната економија ;
- Обезбедување шанси на лицата кои се занимаваат со неформална или со сива економија, да работат во официјалната економија;
- Создавање можности за регистрирање на активностите со плаќање одредени минимални даноци или паушали;
- Имплементирање на **постепен приод** во регистрирањето на неформалните бизниси и работи во формалниот пазар, вклучувајќи фази кои се неопходни за „новиот“ учесник на пазарот на трудот да се справи со финансиските оптоварувања, т.е. со реалните трошоци на формалниот пазар;
- Финансиски стимулации за Ромите како што се: постепени плаќања, одлагање на плаќањето на обврските за одреден период, давање заеми по

²⁶ Дел од мерките кореспондираат со мерки предложени во Стратегијата за социјална исклученост и намалување на сиромаштијата достапна на веб страната : www.mtsp.gov.mk

„државно-фиксни“ стапки, субвенционирани грантови за формализирање на бизнисите итн.

Стратегија за Роми 2005-2015 (дел Вработување)

Стратегијата за Роми е креирана во 2004 година за периодот 2005-2015 година. Како четири приоритетни области во стратегијата се јавуваат: образование, здравство, домување и вработување. Не постои сеопфатен извештај за оценка на достигнувањата од имплементацијата на Стратегијата во делот на Вработување, но подолу ќе наведеме дел од предвидените мерки во Националниот акционен план за Вработување на Роми.

Во делот на анализа на постоечката ситуација се наведува: Проблем бр. 1: Висок степен на невработеност кај ромската популација: 17.740 невработени евидентирани (30.06.2008) невработени Роми, Проблем бр. 2: Низок степен на квалификации кај ромската популација 33% (од вкупно 17.740 невработени) се со незавршено основно образование, 7% (од вкупно 17.740 невработени) се со завршено средно образование или има некаква квалификација, 31 лице или 0.1% се со високо образование. Проблем бр. 3: Низок стандард на условите за вработување кои се нудат на членовите на ромската популација, Работат ниско платени работи, Работат на сезонски (привремени работни места, Ромите имаат неверификувани вештини и знаења.

Како специфични цели за надминување на гореспоменатите проблеми се креирани следниве цели:

1. Да се вработат 50 припадници на ромската заедница со завршено високо образование на неопределено време во јавната администрација до 2011
2. Да се вработат 1.500 средношколци Роми на неопределено време до 2011 година.
3. Да се вработат 450 Роми со основно образование на неопределено време до 2011 година.

Заклучок/Опсервација: Предвидените цели и мерки не обрнуваат особено внимание на развојот на претприемачките вештини кај Ромската популација или поддршка на веќе формираните неформални МСП, освен во две мерки, кои предвидуваат фонд на обновливи кредитни линии и семејни бизниси и грантови за отварање на мали семејни бизниси, проширување на сопствен бизнис, самовработување и Промоција на можностите за работа од дома со посебен акцент на невработените жени Ромки. За реализација на овие мерки се предвидени вкупно 28.275.00 МКД.

7) Стратегии за ЛЕР во 10 општини²⁷

На локално ниво отсуствуваат механизми за прибирање на податоци за имплементацијата на мерките кои се однесуваат на локален економски развој, а посебно по опфат на ниво на етничка структура, па оттука нема можност за мониторинг и евалуација на програмите и анализа.

- Иако постојат стратегии за локален економски развој (ЛЕР), во повеќето од општините е постојат/или не се достапни на барање програми и планови со конкретни активности кои се однесуваат на поддршка на започнување или поддршка на микро или мали бизниси наменети за Ромите.
- Во дел од општините како Тетово, Делчево и Кочани не постојат валидни стратегии за ЛЕР, односно истите се застарени или во процес на изработка.
- Во општините Штип, Прилеп, Кичево и Гостивар не постојат посебни мерки насочени кон надминување на проблемите со кои се соочува Ромската популација, но сепак, општина Штип е единствената општина од десетте општини со најголема популација на Роми, која води евиденција со податоци според етничка припадност на корисниците.

²⁷ Види анекс

ЗАКЛУЧОК

Од прегледот на постоечките политики и мерки може да се увиди дека националните политики во Република Македонија предвидуваат мерки за унапредување на вработеноста кај младите лица до 29 години како и кај ранливите категории на невработени лица.

Постоечките национални политики преку стратегиите даваат сеопфатен пристап кон подобрување на вработеноста, вклучувајќи ја потребата од образование, дообука и преквалификација; институционална координирација; усогласување на постоечките политики и практики со законските регулативи; поттикнување на развој на приватниот сектор со фокус кон малите и средните претпријатија како и спроведување на мерки за намалување на социјалната исклученост кај младите лица како и ранливите групи на невработени лица. Меѓутоа, постоечките политики се широки и генерални, а дел од нив воопшто не предвидуваат фискални импликации. Постојат усвоени стратешки документи но, не сите документи се проследени со оперативни планови. Додека постоењето и достапноста на извештаи од следење и оценка на резултатите од овие политики и мерки е ограничена.

Со цел постоечките политики подобро да се разберат и со самото тоа доследно да се имплементираат потребно е нивно конкретизирање, следење и евалуација на ефектите и резултатите од истите. Истовремено, фискалните импликации мора да се предвидат во политиките со цел адекватно спроведување, следење, оценка и унапредување.

Одредени национални политики за чие спроведување е потребно операционализирање на локално ниво не се пресликани во локалните политики со што се оневозможува нивната имплементација. Со цел оваа состојба да се надмине потребно е општините да предвидат во коланите програми и планови и соодветно да се одвојат финансиски средства од општинските буџети.

Во однос на развојот на малите и средни претпријатија се уште не се доволно развиени механизмите за грантови за мали бизниси и пристапот до кредитни фондови. Дополнително, даночното оптоварување не е доволно олеснето со цел припадниците на ранливите категории на невработени лица да се одлучат да влезат во пазарот на трудот преку отворање на мали бизниси.

Од прегледот на стратешките документи може да се издвои следното:

- 1) Стратегија за претприемачко учење:** Целите се општи и притоа не предвидуваат конкретни активности кои ќе водат до имплементација на целите. Во одредени мерки не се предвидени фискални импликации. Не се предвидени институции за имплементација на оваа политика.
- Оваа политика не предвидува мерки за маргинализираните лица со пониско ниво на образование. Согласно ова, најголемиот дел од Ромите немаат пристап до оваа политика.
 - Со цел оваа политика да може да е достапна до Ромите со соодветно образование потребно е нејзина афирмација.

(2) Оперативен план за активни програми и мерки за вработување и услуги на пазарот на трудот за 2016 година:

- Оперативниот план за активни програми и мерки за вработување и услуги на пазарот на трудот за 2016 година е единствената конкретна политика која е имплементирана на национално ниво и пренесена на локално ниво. Политиката наведува надлежни институции, фискални импликации како и конкретни активности.
- Ромите како категорија се специфично наведени како посебна, привилегирана категорија на корисници на мерките со што е значително олеснет нивниот пристап до мерките.
- Оваа политика опфаќа мерки предвидуваат намалување на невработеноста со ограничени информации кај крајните корисници, особено ранливите категории на невработени лица, што го усложнува разбирањето за мерките како и мотивацијата за нивно користење.

(3) Стратегии за Роми

- Предвидуваат конкретни мерки за подобрување на вработеноста кај Ромите преку насоки за вработување на Роми во одредени сектори.
- Претприемништвото не е доволно акцентирано во оваа политика и со самото тоа отсуствуваат додатни мерки кои би го подобриле претприемништвото кај Ромите.
- Не постои централизиран пристап за прибирање на податоци за анализа на достигнувањето од овие мерки и со тоа и сеопфатна евалуација на степенот на успех на оваа политика.

(4) Стратегии за локален економски развој (ЛЕР) во 10 општини

- На локално ниво отсуствуваат механизми за прибирање на податоци за имплементацијата на мерките и со самото тоа нема можност за мониторинг и евалуација на програмите и анализа за нивно подобрување во иднина.

- Стратегиите за ЛЕР кои би требало да бидат рамката за локални политики за претприемништво о поддршка на МСП често се со одминат рок или во процес на изработка, без притоа да постојат извештаи за следење на ефективност на истите.
- Во голем дел од општините не постојат посебни мерки кои се однесуваат на унапредување на социјално исклучени категории, или конкретно Ромската популација, а ниту пак се води евиденција по етничка припадност, со што следењето на успешноста на локални мерки преку застапеност на корисници е речиси невозможна.

Користена литература и извори:

1. Doing Business, WBGroup, <http://www.doingbusiness.org/data/exploretopics/entrepreneurship>
2. Entrepreneurship, A working definition, Thomas R. Eisenmann, Harvard business review, 10/01/2013, <https://hbr.org/2013/01/what-is-entrepreneurship>
3. Entrepreneurship, October 17, 2007 siteresources.worldbank.org/PGLP/Resources/Entrepreneurship_Oct17.doc
4. Global Entrepreneurship Monitor, <http://www.gemconsortium.org/>
5. Stimulating Youth Entrepreneurship: Barriers and incentives to enterprise start-ups by young people, Ulrich Schoof, ILO, Geneva, 2016, <http://www.ilo.org/youthmakingithappen/PDF/WP76-2006-Rev.pdf>
6. [Анекс 1 на Програмата на Одделение за ЛЕР за 2016г. Предлог Годишен Оперативен План на Локалниот Економски Социјален Совет на Општина Штип, Општина Штип](http://www.stip.gov.mk/index.php/mk/lokalen-ekonomski-razvoj) <http://www.stip.gov.mk/index.php/mk/lokalen-ekonomski-razvoj>
7. Декада за вклучување на Ромите-Република Македонија, Акциони планови 11/2014 http://www.mtsp.gov.mk/WBStorage/Files/akcioneni_planovi.pdf
8. Извештај за реализација на програмата на одделението за Локален економски развој за 2015 Општина Штип, <http://www.stip.gov.mk/index.php/mk/lokalen-ekonomski-razvoj>
9. Извештај за реализацијата на програмата за поддршка на претприемништвото, конкурентноста и иновативноста на малите и средните претпријатија во 2015 година, 1/2016, АППРМ, Министерство за економија http://www.apprm.gov.mk/webdata/Dokumenti/APPRM_Godisen_Izvestaj_2015.pdf
10. Национална стратегија за вработување на Република Македонија 2015 години, 8/2011, Министерство за труд и социјална политика <http://www.konkurentnost.mk/StrateskiDokumenti/Nacionalna%20strategija%20za%20vra%20botuvanje.pdf>
11. Оперативен план за активни програми и мерки за вработување и услуги на пазарот на трудот за 2016 година, Министерство за труд и социјална политика, 9/2015, http://www.avrm.gov.mk/content/11.01.2016_Operativen%20Plan-2016%20god.%20usvoen.Mence.pdf
12. Оперативен план за вработување, 2005-2014, Министерство за труд и социјална политика <http://www.mtsp.gov.mk/?ItemID=6FC822BBA79A61429117F41943673AE>
13. Општина Кичево Предлог – Програма за поддршка на локалниот економски развој на општина Кичево за 2015 година – предлог активности за реализација во 2015 година, 12/2015 <http://sovet.kicevo.gov.mk/25/7/Predlog%20programa.pdf>
14. Предлог програма за локален економски развој во општина Штип 2016 година, <http://stip.gov.mk/index.php/mk/lokalen-ekonomski-razvoj>
15. Програма за конкурентност, иновации и претприемништво за 2016, 1/2016, Влада на РМ, Сл. Весник 2/2016 <http://www.konkurentnost.mk/ProgramiPdf/PROGRAMA%20ZA%20KONKURENTNOST,%20INOVACII%20I%20PRETPRIEMNISTVO%20ZA%202016%20GODINA.pdf>
16. Програма за поддршка на претприемништвото, конкурентноста и иновативноста на малите и средните претпријатија 2013 година, АППРМ, 12/2013, http://www.apprm.gov.mk/APPRM_Programa_2013.pdf
17. Ревидирана национална стратегија за развој на малите и средните претпријатија (МСП) 2002-2013, 4/2007, Министерство за економија <http://www.konkurentnost.mk/StrateskiDokumenti/Revidirana%20strategija%20MSP.pdf>
18. Ревизија на националните акциски планови од Декадата за вклучување на Ромите 2005-2015 и Стратегија за Ромите во Република Македонија, Министерство за труд

- и социјална политика,
http://www.mtsp.gov.mk/WBStorage/Files/revizija_nap_dekada.pdf
19. Стратегија за Локален Економски Развој Општина Битола 2014-2018, 3/2014
http://www.bitola.gov.mk/wordpress/wp-content/uploads/2015/06/Strategy-for-local-development_-Bitola.pdf
 20. Стратегија за Локален Економски Развој, 2014-2020 на општина Прилеп, 12/2014
<http://www.prilep.gov.mk/content/file/strateski/Strategija%20za%20LER%20na%20Opstina%20Prilep%202014-2020.pdf>
 21. Стратегија за Локален Економски Развој, 2014-2020, 6/2014, Општина Шуто Оризари,
<http://www.sutoorizari.gov.mk/doc/Strategija%20za%20lokalen%20ekonomski%20razvoj%20MK.pdf>
 22. Стратегија за претприемачко учење во Република Македонија 2014-2020, Скопје 11/2014. ЕТФ, Министерството за образование и наука на Република Македонија,
<http://www.mon.gov.mk/images/Artic-zDOC/Strategija%20za%20pretpriemacko%20ucenje%20vo%20RM%202014-2020%20MK%20%202.12.2014.pdf>
 23. Стратегија за Ромите во Република Македонија 2014 – 2020, Министерство за труд и социјална политика во соработка со Националниот Координатор на декадата и стратегијата за Роми, 6/2014,
<http://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/strategii/Strategija%20za%20Romite%20vo%20RM%202014-2020.pdf>
 24. Стратешки план за локален развој на општина Гостивар, 3/2006
<http://www.mcms.org.mk/images/docs/2006/strateski-plan-za-lokalen-razvoj-na-opstinata-gostivar-2006.pdf>

Анекс

Програма за самовработување

Цел	Да се поддржат невработените лица во основање сопствена фирма, формализирање на веќе постоечка (неформална)дејност и во создавање дополнителни
Опис	Оваа програма вклучува обука за претприемништво,помош при развивање одржлив бизнис-план и регистрирање на дејност, неповратни грантови во форма на опрема и материјали,и менторство во време на започнување на
Опфат на корисници	970 невработени лица од евиденцијата на АВРМ на активни баратели на работа вработени во 920 ново отворени микро претпријатија
Потребни средства	207.818.300,00денари
Извори на средства	123.388.300,00 денари Буџет на АВРМ-Потсметка активни програми и мерки за вработување, кон УНДП 84.430.000,00 денари Буџет на МТСП кон АВРМ кон УНДП
Надлежна институција	МТСП, АВРМ и УНДП
Партнер институција	АППРМ, ЦРМ,Занаетчиски комори

Програма за самовработување на лица со инвалидност

Цел	Целта на програмата е да се зголеми пристапот и учеството на лицата со попречености, како и да се зголемат можностите на пазарот на трудот за нивно вработување. Непосредна цел е да се создадат 100 правни субјекти преку поттикнување на претприемништвото и самовработување на лица со попреченост, како и преку отворање на дополнителни 200
Опис	Оваа програма вклучува обука за претприемништво, помош при развивање одржлив бизнис-плани регистрирање на дејност, неповратни грантови во форма на опрема и материјали, и менторство во време на започнување на бизнисот. Корисниците ќе добијат можност за менторство и стручна поддршка во текот на програмата и по регистрација на бизнисот
Опфат на корисници	300 невработени лица од кои,100 лица со попреченост од евиденцијата на АВРМ на активни баратели на работа и 200 дополнителни лица вработени во почетните бизниси
Потребни средства	49.400.000,00денари

Извори на средства	Буџет од 2015 год. на АВРМ -потсметка активни програми и мерки за вработување конУНДП
Надлежна институција	МТСП,АВРМи УНДП
Партнер институција	ЦРМ,Занаетчиски комори, Здруженија и сојузи на лица со попречености

Поддршка на растот на микро и мали претпријатија за создавање на нови работни места

Цел	Да се поддржи создавање на работни места во микро и малите претпријатија
Опис	Неповратен грант во опрема и материјали наменет за успешни и иновативни микро и мали претпријатија, заради отворање на нови работни места
Опфат на корисници	200 невработени лица од евиденцијата на АВРМ на активни баратели на работа
Потребни средства	18.400.000,00денари
Извори на средства	Буџетна АВРМ-Потсметка за активни програми и мерки за вработување, кон УНДП
Надлежна институција	МТСП, АВРМ,УНДП и АППРМ

Финансиска поддршка за мобилност на работна сила

Цел	Да се поддржи создавање на работни места во микро и малите претпријатија
Опис	Неповратен грант во опрема и материјали наменет за успешни и иновативни микро и мали претпријатија,заради отворање на нови работни места
Опфат на корисници	50 невработени лица од евиденцијата на АВРМ на активни баратели на работа
Потребни средства	4.600.000,00денари
Извори на средства	Буџет на АВРМ–Потсметка за активни програми и мерки за вработување
Надлежна институција	АВРМ, МТСП

Програма за условен паричен надоместок за субвенционирано вработување на лица во социјален ризик

Цел	Да се поттикнат претпријатијата да вработуваат лица во социјален ризик
Опис	<p>Програмата нуди три вида на поволности кои работодавачот може да ги избере:</p> <p>A. Шест месеци субвенционирање на бруто плата за работното место кај работодавачи кои ќе вработат регистрирани невработени лица, кои што се во социјален ризик, при што работодавачот се обврзува да ги задржи овие лица во работен однос најмалку уште дополнителни шест месеци,</p> <p>B. Шест месеци субвенционирање на нето плата за работното место кај работодавачи кои ќе вработат регистрирани невработени лица, кои што се во социјален ризик, и шеесет месечно ослободување од плаќање на придонеси од задолжително социјално осигурување,</p> <p>C. Шест месеци субвенционирање на нето плата за работното место кај работодавачи кои ќе вработат регистрирани невработени лица, кои што се во социјален ризик, и триесет и шест месечно ослободување од плаќање на придонеси од задолжително социјално осигурување и персонален данок на доход со обврска работникот да се задржи дополнителни дванаесет месеци на работа.</p>
Опфат на корисници	<p>166 невработени лица од евиденцијата на АВРМ на активни баратели на работа.</p> <p>1. Приоритетни целни групи:</p> <ul style="list-style-type: none"> - корисници на социјална парична помош (СПП) кои се на возраст помеѓу 16 и 29 години, - лица кои до 18 годишна возраст имале статус на деца без родители и родителска грижа (корисници на парична помош 18-26), - лица кои биле корисници на програмата условен паричен надомест за средно образование. <p>2. Корисници на социјална парична кои припаѓаат на било која друга возрасна група,</p> <p>3. Лица, кои се:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Членови на семејства корисници на едно од следниве права: Постојана парична помош и Детски додаток • Жртви на семејно насилство кои се сместени во шелтер центри или чијшто месечен семеен приход по член на семејство во годината пред годината во која аплицираат е понизок од 50% од последната просечна нето плата објавена од Државниот завод за статистика • Лица кои биле корисници на државна стипендија во последните 15 години и чијшто месечен семеен приход

	<p>по член на семејство во годината пред годината во која аплицираат е понизок од 50% од последната просечна нето плата објавена од Државниот завод за статистика</p> <ul style="list-style-type: none"> Лица до 29 години чијшто месечен семеен приход по член на семејство во годината пред годината во која аплицираат е понизок од 50% од последната просечна нето плата објавена од Државниот завод за статистика <p>Вкупниот број на вработувања во рамките на оваа програма врз основа на критериумот млади лица до 29 години со ниски примања не смее да надминува повеќе од 15% од вкупниот број на склучени договори за вработување во рамките на оваа програма</p>
Потребни средства	16.882.200,00 денари
Извори на средства	Буџет на МТСП (Кредит на СБ) за АВРМ
Надлежна институција	МТСП, АВРМ, ЦСР

Субвенционирано вработување за невработени лица преку ослободување од придонеси/ персонален данок на доход (Проект “Македонија вработува”)

Цел	Да се поттикнат претпријатијата да вработуваат невработени лица на возраст од 15 - 58 години до пензионирање
Опис	Ослободување од плаќање на придонеси за социјално осигурување и персоналниот данок на доход предвидено за работодавачи кои ќе вработат регистрирани невработени лица на возраст над 15 - 58 години до пензионирање, во согласност со одредбите од Законот за вработување и осигурување во случај на невработеност
Индивидуални корисници	5.000 невработени лица од евиденцијата на активни баратели на работа на АВРМ
Пресметан просечен износ на ослободување	507.540.000,00 денари годишно (42.295.000,00 денари месечно)
Извори на средства	Буџет на Република Македонија
Надлежна институција	АВРМ, МТСП

Субвенционирани работни места за лицата со инвалидност

Цел	Да се зголеми вработливоста и можностите на пазарот на трудот за невработените лица со инвалидност
Опис	Оваа програма ќе се спроведува во согласност со принципите утврдени во Законот за вработување на лица со инвалидност
Опфат на корисници	300 невработени лица од евиденцијата на АВРМ на активни баратели на работа со инвалидност, како што е предвидено со Законот за вработување на лица со инвалидност
Потребни средства	200.300.000,00 денари
Извори на средства	Буџет на АВРМ - потсметка на Посебниот фонд за лицата со инвалидност
Надлежна институција	МТСП, АВРМ

Обука кај познат работодавач

Цел	Целта на оваа програма е на невработените лица да им се обезбедат вештини за извршување на работните задачи кои ги бара работодавачот и поттикнување на побарувачката за работа
Опис	Со оваа мерка им се обезбедува обука на невработените лица за извршување на задачите кои се бараат на работното место понудено од работодавачот
Опфат на корисници	300 невработени лица од евиденцијата на активни баратели на работа на АВРМ ^{28, 29}
Потребни средства	6.785.100,00 денари
Извори на средства	ИПА - втор директен грант кон АВРМ
Надлежна институција	АВРМ, МТСП

²⁸Согласно Законот за вработувањето и осигурување во случај на невработеност со членот 98–а се уредува можноста Работодавачот од приватен сектор, кој ќе вработи невработено лице, корисник на социјална парична помош, кај кого нема намалување на бројот на вработените на неопределено време три месеци пред денот на вработувањето на нови работници, освен во случаи на смрт или пензионирање, ќе добие субвенција за вработеното лице во висина од 80% од висината на социјалната парична помош исплатена на лице/домаќинство за претходниот месец, од месецот во кој лицето е вработено.

²⁹Согласно Законот за вработувањето и осигурување во случај на невработеност (детално образложено во мерката 2.4 Субвенционирано вработување за невработени лица преку ослободување од придонеси/ персонален данок на доход (Проект “Македонија вработува”))

Обука на работното место со субвенционирано вработување

Цел	Стекнување на стручни знаења и вештини за извршување на работните задачи и поттикнување вработување на евидентирани невработени лица кои потешко се вклучуваат на пазарот на трудот (Ранливи категории на невработени лица ³⁰)
Опис	Оваа програма е комбинација од стекнување стручно знаење и вештини за подобрување на продуктивноста на поединците и финансиска поддршка – субвенција за нивното вработување
Опфат на корисници	333 невработени лица од евиденцијата на активни баратели на работа на АВРМ
Потребни средства	44.181.000,00 денари
Извори на средства	АВРМ - Потсметка за активни програми и мерки за вработување
Надлежна институција	АВРМ, МТСП

Обука за задоволување на побарувани занимања на пазарот на трудот

Цел	Целта на програмата е да се зголеми вработливоста на невработените лица преку стекнување знаења и вештини за занимања барани на пазарот на трудот
Опис	Програмата за обука ја спроведуваат верификувани приватни спроведувачи на обуки (приватни компании, стопански комори, занаетчиски комори) и средни стручни училишта
Опфат на корисници	643 невработени лица од евиденцијата на активни баратели на работа на АВРМ ³¹
Потребни средства	35.236.400,00 денари
Извори на средства	13.316.400 денари АВРМ – Потсметка за активни програми и мерки за вработување 21.920.000,00 денари ИПА – трет директен грант кон АВРМ
Надлежна институција	Верификувани спроведувачи на обуки (приватни компании, стопански комори, занаетчиски комори, средни стручни училишта) АВРМ, МТСП, МОН, ЦСОО, ЦОВ

³⁰Ранливите категории на невработени лица се: млади лица до 29 години со ниски квалификации, жртви на семејно насилство, деца без родители и родителска грижа, бездомни лица, поранешни корисници на дрога, родители на деца на улица, самохрани родители, Роми, осудени лица по отпуштање од казнено поправна установа, невработени лица евидентирани во АВРМ најмалку 1 година, млади невработени лица евидентирани во АВРМ најмалку 6 месеци, родители на деца со пречки во развојот, како и родители на 3 и повеќе деца.

³¹Согласно Законот за вработувањето и осигурување во случај на невработеност (детално образложено во мерката 2.4 Проектот „Македонија вработува“)

Обука за задоволување на побарувани занимања на пазарот на трудот (за глуви и слепи лица)

Цел	Целта на програмата е да се зголеми вработливоста на невработените лица со пречки во видот и слухот, преку стекнување знаења и вештини за занимања барани на пазарот на трудот
Опис	Програмата за обука ја спроведуваат средни стручни училишта
Опфат на корисници	100 ³² невработени лица со пречки во видот и слухот регистрирани во евиденцијата на активни баратели на работа на АВРМ
Потребни средства	6.200.000,00 денари
Извори на средства	АВРМ - Потсметка на Посебниот фонд за лицата со инвалидност
Надлежна институција	Средни стручни училишта АВРМ, МТСП, МОН, ЦСОО, ЦОВ
Партнер институција	Здруженија и сојузи на инвалидни лица

Обука за напредни ИТ-вештини

Цел	Мерката има за цел да се надградат вештините на евидентирани активни баратели на работа во областа на информатичката технологија со цел да се зголеми нивната конкурентност и можности на пазарот на трудот
Опис	Обука за стекнување со напредни информатичко-технолошки вештини, организирана од сертифицирани спроведувачи на обука, која води до сертификат признат на национално и на меѓународно ниво. Во оваа мерка можат да се вклучат лица во работен однос кои ќе сакаат да се стекнат или подобрат своите знаења и ИТ вештини
Опфат на корисници	332 невработени лица од евиденцијата на АВРМ на активни баратели на работа од кои најмногу 30 лица кои што се во работен однос.
Потребни средства	21.423.000,00 денари
Извори на средства	18.265.500,00 денари од ИПА трет директен грант кон АВРМ 3.157.500,00 денари од АВРМ – Потсметка за активни програми и мерки за вработување
Надлежна институција	Сертифицирани центри за обука АВРМ, МТСП, МИОА

³² Од вкупно 100 лица, во мерката ќе бидат вклучени до 50 лица со пречки во слухот и до 50 лица со пречки во видот.

Обука за возачи за Ц и Е - категорија”

Цел	Зголемување на вработливоста на евидентираните невработените лица преку стекнување на вештини согласно побарувањата во сообраќајната струка и искажаните потреби за работна сила во оваа стопанска гранка и нивно вработување.
Опис	Обуката ќе биде дел од мерката за обуки за задоволување на побарувани занимања на пазарот на трудот и истата ќе се реализира во лиценцирани автошколи. Лицата кои успешно ќе ја завршат обуката, ќе имаат право да полагаат за возачки испит во лиценцирани испитни центри. Обуката ќе трае еден месец. На лицата вклучени во обуката, за деновите на обука им се обезбедува надомест за покривање на трошоците за храна и превоз.
Опфат на корисници	60 лица
Потребни средства	2.172.000,00 денари
Извори на средства	Буџет на АВРМ – Потсметка за активни програми и мерки за вработување
Надлежна институција	АВРМ

Обука за стекнување на вештини од стари занаети

Цел	Да се поттикнат невработените лица за стекнување со вештини од традиционални стари занаети, преку финансиска помош во обуки
Опис	Во првата фаза невработените лица ќе бидат подржани со обука, која ќе трае од 2 – 6 месеци, зависно од занаетот. По завршување на обуката, лицата ќе имаат можност да регистрираат бизнис и бидат поддржани преку вклучување во 1.1 Програмата Самовработување
Опфат на корисници	20 невработени лица
Потребни средства	1.119.600,00 денари
Извори на средства	Буџет на АВРМ – Потсметка за активни програми и мерки за вработување
Надлежна институција	АВРМ, МТСП, Занаетчиски комори

Практиканство 1

Цел	Целта на програмата младите невработени лица да се стекнат со можности за практично учење и работно искуство кај работодавач од приватен сектор, што ќе им се овозможува подготвени да се вклучат на пазарот на трудот
Опис	Програмата им нуди на младите невработени лица до 29-годишна возраст со средно и високо образование можност да се здобијат со практични вештини и искуство кај работодавач од приватен сектор
Опфат на лица	1.000 невработени млади лица од евиденцијата на АВРМ на активни баратели на работа ³³
Потребни средства	18.600.000,00 денари
Извори на средства	ИПА –втор и трет директен грант кон АВРМ
Надлежна институција	АВРМ,МТСП, работодавачи

Практиканство 2

Цел	Целта на оваа програма е превентивно делување кај младите невработени лица заради зголемување на нивната вработливост со што ќе им се овозможи подготвени да се вклучат на пазарот на трудот.
Краток опис	Поддршката за стекнување на одредени знаења и вештини кај работодавач од приватен сектор ќе се обезбеди за лица со средно и високо образование, постдипломците и други евидентирани невработени лица до 29 -годишна возраст кои немаат работно искуство согласно со последното ниво или профил на образование.
Опфат на корисници	500 невработени млади лица од евиденцијата на АВРМ на активни баратели на работа ³⁴
Потребни средства	Средствата ги обезбедува работодавачот
Извори на средства	Работодавачот
Надлежни институции за имплементација	АВРМ,МТСП,МОН

³³ Доколку работодавачот вработи лица по завршување на практичната работа, му следат бенефициите согласно Законот за вработувањето и осигурување во случај на невработеност (детално образложено во мерката 2.4 Субвенционирано вработување за невработени лица – Проектот „Македонија вработува“)

³⁴ Доколку работодавачот вработи лица по завршување на практичната работа, му следат бенефициите согласно Законот за вработувањето и осигурување во случај на невработеност (детално образложено во мерката 2.4 Субвенционирано вработување за невработени лица – Проектот „Македонија вработува“)

Работно оспособување на лица во образовен процес (средношколци и студенти)

Цел	Полесна трансформација од школо на работа средношколци од стручните средни училишта и студенти од техничките факултети во завршна година од школување/студирање.
Краток опис	Поддршка за полесна трансформација од школо на работа на средношколци од стручните средни училишта и студенти од техничките факултети во завршна година од школување/студирање, за да се стекнат со практично искуство и знаење преку работа во приватни фирми.
Опфат на корисници	1.500 невработени лица средношколци и студенти
Потребни средства	15.590.250,00 денари
Извори на средства	ИПА – трет директен грант кон АВРМ
Надлежни институции за имплементација	АВРМ, МТСП, средни стручни училишта и факултети од технички струки

Анкета за потреба од вештини на пазарот на трудот

Цел	Целта на програмата е да им се понуди на младите невработени лица период на учење и стекнување работно искуство во спроведување анкети
Опис	Невработени млади лица до 29-годишна возраст со средно и високо образование ќе бидат ангажирани во определен временски период за телефонско анкетирање на работодавачи за нивните потреби од вештини на пазарот на труд преку “мини кол- центар”
Опфат на корисници	26 невработени лица од евиденцијата на АВРМ на активни баратели на работа
Потребни средства	161.200,00 денари
Извори на средства	АВРМ – Потсметка за активни програми и мерки за вработување
Надлежна институција	АВРМ, МТСП

Обука за основни вештини за вработување (странски јазици и компјутери)

Цел	На невработените лица ќе им се обезбеди стекнување на знаење од странски јазици и компјутерски вештини
Опис	Програмата на невработените лица им нуди можност да се здобијат со знаење на странски јазици и компјутерски вештини, со цел зголемување на нивната вработливост
Опфат на корисници	1.200 невработени лица од евиденцијата на АВРМ на активни баратели на работа
Потребни средства	7.440.000,00 денари
Извори на средства	ИПА – втор директен грант кон АВРМ
Надлежна институција	АВРМ - ИПА проектна канцеларија, МТСП

Обука за стекнување квалификации според моменталните потреби на пазарот на труд (сектор услуги и индустрија)

Цел	Да се постави рамка на квалификации според потребите на приватните компании за два сектора, еден од областа на давање на услуги и друг во индустријата, при што директно ќе се обучат 30 крајни корисници – невработени лица
Опис	Програмата нуди соработка помеѓу сите релевантни партнери во креирањето на профили на работници кои ќе одговорат на бараните квалификации, поставени од страна на приватните компании согласно нивните потреби
Опфат на корисници	30 невработени лица од евиденцијата на АВРМ на активни баратели на работа
Потребни средства	2.806.000,00 денари
Извори на средства	УНДП
Надлежна институција	УНДП
Партнер институции	МТСП, АВРМ, Стопански комори, МОН, ЦОВ

Обука од областа на обезбедувањето

Цел	Мерката има за цел зголемување на вработливоста на евидентираните невработените лица преку стекнување на лиценци согласно побарувањата во обезбедувањето на физичките лица и искажаните потреби за работна сила
Краток опис	Обуката ќе се реализира согласно со Законот за приватно обезбедување и лицата кои ќе положат испитот ќе се стекнат со лиценца за физичко оспособување.
Опфат на корисници	20 невработени лица од евиденцијата на АВРМ на активни баратели на работа со статус на деца без родител или приматели на социјална парична помош
Потребни средства	420.000,00 денари
Извори на средства	Буџет на Комората на Република Македонија за приватно обезбедување
Спроведувач на обука	Комора на Република Македонија за приватно обезбедување
Партнери во имплементација	АВРМ и МТСП

Обука од областа на туризмот

Цел	Мерката има за цел зголемување на вработливоста на евидентираните невработените лица преку стекнување на сертификати согласно побарувањата во туризмот и искажаните потреби за работна сила.
Краток опис	Обуката ќе се реализира согласно со наставната програма на Факултетот за туризам која опфаќа осум одделни предмети. За време на обуката лицата ќе имаат практична настава и практичен испит. По завршување на практичниот испит лицата ќе добијат сертификат.
Опфат на корисници	20 невработени лица од евиденцијата на АВРМ на активни баратели на работа
Потребни средства	620.000,00 денари
Извори на средства	Буџетот на Факултетот за туризам во Скопје
Спроведувач на обука	Факултетот за туризам во Скопје
Партнери во имплементација	АВРМ и МТСП

Програма за општинско-корисна работа

Цел	Цел на оваа програма е да обезбеди социјална вклученост на потешко вработливи лица заради стекнување на одредени вештини и нивно постепено вклучување на пазар на труд
Опис	Програмата ќе се реализира преку работно ангажирање на евидентирани невработени лица со скратено работно време во извршување услуги согласно потребите на граѓаните од локалната заедница
Опфат на корисници	200 невработени лица од евиденцијата на АВРМ на активни баратели на работа ³⁵
Потребни средства	8.940.000,00 денари
Извори на средства	7.440.000,00 денари АВРМ – Потсметка за активни програми и мерки за вработување кон УНДП 1.500.000,00 денари Буџет на УНДП
Надлежна институција	АВРМ, МТСП, УНДП, ЦСР, единици на локална самоуправа, локални институции

³⁵Согласно Законот за вработувањето и осигурување во случај на невработеност (детално образложено во мерката 2.4 Субвенционирано вработување за невработени лица – Проектот „Македонија вработува“)

Преглед на мерки во склоп на Стратегиите за локален економски развој во десетте општини со значителен број на ромска популација

Општина	Број на Роми	Број на невработени Роми	Предвидени мерки во ЛЕР за развој на МСП и намалување на невработеноста	Коментар
Шуто Оризари ³⁶ (2014-2020)	13.342	2.073 евидентирани во АВРМ	1.Подобрување на квалитетот на услугите на јавната администрација, 2.Поддршка на развојот на мали и средни претпријатија (МСП) 3.Подобрување на бизнис опкружувањето 4. Привлекување на инвестиции 5. Поттикнување на земјоделието 6. Зголемување на вработувањето	Иако генерално сите мерки се насочени кон Ромската популација имајќи го во предвид процентот на Ромската популација од вкупната популација во Шуто Оризари, сепак, во самата стратегија недостига механизам за мониторинг и евалуација на спроведените активности.
Куманово (2006-2011), Програма 2015	/	/	Во програмата нема конкретни мерки кои се во насока на намалување на невработеноста	Програмата е оскудна и не дава јасен преглед на визијата на општината за ЛЕР
Тетово	/	/	Постојат огласи за ангажирање на експерти за изработка на Стратегијата за ЛЕР за период 2015-2020 најдоцна до декември 2015. Документот сеуште не е достапен на веб страна.	
Штип (2012-2017) ³⁷	Од вкупен број на 47.796 население, 4,59% се Роми	448 Роми	Стратешка цел 1: Создавање на поволна клима за понатамошен развој на постоечките бизниси, 1. Изработка на студии во функција на економскиот раст, 4. Изградба на инфраструктура за поддршка и деловни мрежи за поддршка на постоечките бизниси Стратешка цел 2. Поттикнување на иницијативи за започнување на нови, микро, мали и средни претпријатија	Општина Штип е единствена општина која врз основа на стратегијата за ЛЕР на годишно ниво подготвува Програма за спроведување, како и извештаи од спроведувањето на програмата во изминатата година. Иако нема активности насочени специфично кон Ромската заедница, сепак е

³⁶<http://www.sutoorizari.gov.mk/doc/Strategija%20za%20lokalen%20ekonomski%20razvoj%20MK.pdf>

³⁷<http://stip.gov.mk/index.php/mk/lokalen-ekonomski-razvoj>

			преку поддршка на претприемништвото, 1. Поддршка на иницијативи за формирање на нови претпријатија, 2. Поддршка на олеснување на пристапот на новоформираните бизниси кон професионални услуги за градење на стратегија и менаџмент на капацитети, 3. Поддршка на промоцијата на новосодадените бизниси, 4. Поддршка на новоформирани бизниси кои ќе се занимаваат со информатичка технологија	единствена општина што има сегрегирани податоци по етничка припадност.
Гостивар ³⁸ 2006	2.237	/	Стратешка цел 3. Поддршка на постоечките индустриски капацитети, како и на постоечките приватни бизниси, преку приспособување, основање, раст и развој на мали и средни претпријатија преку.	Нема операционализирани програми на стратегијата, ниту во самата стратегија фокус на посебна етнична заедница

³⁸<http://www.mcms.org.mk/images/docs/2006/strateski-plan-za-lokalen-razvoj-na-opstinata-gostivar-2006.pdf>

Кичево ³⁹	/	/	Програмата за 2015 година предвидува: 2.2. Создавање на конкурентна економија во приватниот бизнис, поддршка на развојот на МСП и претприемништвото преку: - Имплементација на проекти кои придонесуваат кон намалување на невработеноста во општината. - Поддршка на проекти за стекнување на искуство на високо-образовниот кадар и негово вработување. - Обуки за подигнување на вештини и знаења (преквалификации и доквалификации) согласно потребите на пазарот на трудот. - Поддршка на МСП за учество на саеми и промоција - Поддршка на МСП за усовршување и сертифицирање -Формирање на економски совет	Нема специфични активности насочени кон Роми, ниту пак евалуација на претходно имплементирани програми
Делчево	/	/	Нема достапна стратегија или програма за ЛЕР	
Прилеп ⁴⁰ (2014-2020)	Нема информација во стратегијата за ЛЕР	Нема информација во стратегијата за ЛЕР	Стратешка цел 1. Поттикнување на развој на бизнисот и креирање на нови работни места, 1.1 Усогласување на потребите на бизнисите со профилот на образование, 1.2 Зголемување на можностите за самовработување, 1.3 Привлекување на нови инвестиции, 1.4 Формирање на бизнис центар, 1.5 Искористување на обновливи извори на енергија и енергетска ефикасност	Нема специфични мерки насочени кон Ромската популација

³⁹<http://sovet.kicevo.gov.mk/25/7/Predlog%20programa.pdf>

⁴⁰<http://www.prilep.gov.mk/content/file/strateski/Strategija%20za%20LER%20na%20Opstina%20Prilep%202014-2020.pdf>

Битола ⁴¹ (2014-2018)	Нема информација во стратегијата за ЛЕР	61 лице (информација од 2013)	Стратешка цел 1. Подобрување на социо-економската положба на населението, Специфична цел 1.1 Креирање на нови работни места преку поддршка на МСП, 1.2. Подобрување на конкурентноста, иновации и претприемништвото во Општина Битола, 1.3. Создавање на услови за развој и унапредување на индивидуалното земјоделство и руралниот развој	Во делот од стратегијата: 6. Еднакви можности, социјална инклузија и нулта дискриминација како посебна активност е наведено: Информативни средби за промоција на активни мерки за вработување на ромите, Подготовка на пресек на состојба со пријавени жени Ромки во АВРМ секој декември во периодот 2014 – 2025, Истражување на бројот на работоспособни жени Ромки на возраст од 16-35 години, Едукација на Роми за изработка на бизнис план, самовработување, кредитни линии, Развивање на вештини кај ромите за успешно барање на работа. Дополнително истражување на оваа тема треба да потврди дали овие активности се реализирани
Кочани	/	/	Последната стратегија за ЛЕР е со важност од 2002 – 2006 година	

⁴¹<http://www.bitola.gov.mk/wordpress/wp-content/uploads/2015/06/Strategy-for-local-development -Bitola.pdf>